

สรุปและเสนอแนะ

จากการศึกษาถึงเรื่องการปรับตัวและการเปลี่ยนแปลงของชาวเข้านบ้าน
 ผาเคื่อในค้ำนต่าง ๆ เช่น การปรับตัวในทางเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม การปกครอง
 การศึกษา การอนามัย ศาสนาและความเชื่อ ในมทต่าง ๆ ดังที่ผู้ศึกษาได้กล่าวไว้ข้างต้น
 อย่างละเอียดแล้วนั้น เราพอที่จะสรุปได้ว่า การปรับตัวและการเปลี่ยนแปลงในค้ำนต่าง ๆ
 ของชาวเข้านส่วนใหญ่แล้วจะมีการปรับตัวในทางเศรษฐกิจมากที่สุด ทั้งนี้เพราะการเปลี่ยน
 แปลงและการปรับตัวในทางเศรษฐกิจเป็นปัจจัยอันดับแรก และเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญที่สุด
 ต่อการดำรงอยู่ของชีวิตในสังคมระดับนี้ ส่วนการเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวในค้ำนอื่น ๆ นั้น
 เป็นเรื่องที่มีความสำคัญรองลงมา

๑. การปรับตัวและการเปลี่ยนแปลงในทางเศรษฐกิจ ที่สำคัญๆ ในหมู่ชาวเข้านก็มี
 การเปลี่ยนแปลงในเรื่องชนิดของการถือครองที่ดิน ซึ่งมีทั้งที่ดินบนเขาและที่นาบนพื้นราบ การ
 ปลูกทำนาค้า การปลูกถั่วเหลืองขาย การเลี้ยงสัตว์จำพวกวัวและควายไว้ขายและใช้งาน การ
 ค้าขายแลกเปลี่ยนทั้งภายในและภายนอกหมู่บ้าน ฯลฯ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงในเรื่องต่าง ๆ เหล่า
 นี้ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเนื่องจากความต้องการเปลี่ยนแปลงของชาวเข้าน
 เอง ประกอบกับการเห็นตัวอย่าง การติดต่อสัมพันธ์ระหว่างชาวเข้านและชาวพื้นราบ

นโยบายและการดำเนินงานช่วยเหลือของศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาจังหวัด
 เชียงรายทางการเกษตรในค้ำนต่าง ๆ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น มิได้มีผลที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยน
 แปลงในค้ำนการเกษตรที่หมู่บ้านผาเคื่อแต่อย่างใด ทั้งนี้เพราะนอกจากชาวเข้านจะได้มีการเปลี่ยน
 แปลงในทางการเกษตรที่สำคัญ ๆ ก่อนที่จะมีศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา จังหวัดเชียงราย
 มาตั้งแล้ว การดำเนินงานให้ความช่วยเหลือของศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาไม่ว่าจะเป็น
 การส่งเสริมในเรื่องการเพาะปลูกหรือการเลี้ยงสัตว์ก็ไม่เหมาะสมกับสภาพของท้องถิ่นมาส่งเสริม
 และสิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ พี่ชและสัตว์ที่เจ้าหน้าที่นำมาส่งเสริมนั้น ชาวเข้านเองก็ไม่มี
 ความรู้และความถนัดมาก่อนเลย เช่น การส่งเสริมให้ชาวเข้านปลูกไม้ยืนต้นมีลำไย ลิ้นจี่ ส้ม-
 เชี่ยวหวาน บัวย พลับ ข้าวสาลี ฯลฯ หรือส่งเสริมให้ชาวเข้านเลี้ยงปลาบนภูเขา การส่งเสริม
 ในลักษณะที่ปรากฏนี้ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาจังหวัดเชียงรายอาจจะต้องมีการทบทวน

นโยบายและการดำเนินงานเกี่ยวกับเรื่องนี้ ความพยายามของศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์
ชาวเขาที่จะส่งเสริมให้ชาวเขาได้มีการปลูกผลไม้ยืนต้นเพื่อเพิ่มพูนรายได้และเพื่อการตั้ง
หลักแหล่งอย่างถาวรนั้นก็เป็นโยบายที่น่ายสรรเสริญ แต่ก็มีข้อเท็จจริงบางประการที่การส่งเสริม
เช่นนี้ไม่สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมของท้องถิ่น ทั้งนี้เพราะการส่งเสริมให้ชาวเขาปลูกผลไม้
ยืนต้นนั้น เมื่อปลูกไปแล้วก็ต้องเผชิญกับอุปสรรคต่าง ๆ มากมายเป็นต้นว่า หนัก ค้างคาว
และสัตว์ป่าชนิดอื่น ๆ แล้วยังต้องเผชิญกับลมและฝนลูกเห็บเกือบทุก ๆ ปี ส่วนการเลี้ยงปลาบน
ภูเขา นั้นนอกจากชาวเขาจะต้องคอยดูแลเรื่องน้ำในบ่อแล้ว ยังต้องเผชิญกับงู กบ เขียด ฯลฯ
ที่ลงมาจับปลาและลูกปลากินเป็นอาหาร

ข้อเสนอแนะ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการปรับตัวในทางเศรษฐกิจของชาวเขาย่าน
ผาเคือมีดังนี้คือ

ก. เรื่องที่ดินทำกิน ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาจังหวัดเชียงรายควร
จะได้มีการจัดแบ่งที่ดินทำกินโดยเฉพาะที่พื้นราบที่ยังมีเหลืออยู่ให้กับครอบครัวชาวเขาที่ขาดแคลน
ที่ดินทำกิน โดยจัดแบ่งให้ในปริมาณที่ครอบครัวนั้น ๆ สามารถที่จะทำได้

ข. พืชที่ปลูกแทนดิน ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาจังหวัดเชียงรายควร
จะได้ส่งเสริมให้ชาวเขาทำการปลูกถั่วเหลืองครั้งที่ ๒ แทนการปลูกดิน และควรส่งเสริมให้มีการ
ปลูกกาแฟให้แพร่หลายในหมู่ชาวเขา ทั้งนี้เพราะรายได้จากการปลูกพืชทั้งสองชนิดนี้ จะมีผล
ทำให้ชาวเขียบางครอบครัว โดยเฉพาะครอบครัวที่ไม่มีผู้สุมดินเลิกการปลูกดินและหันมาปลูกพืช
ทั้งสองชนิดนี้แทน และในขณะที่ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาได้ส่งเสริมให้ชาวเขาปลูกพืช
ทั้งสองชนิดนี้อยู่ นั้น ก็ควรจะได้มีการส่งเจ้าหน้าที่ขึ้นไปกวาดค้นในเรื่องการปลูกดินของชาวเขา
อีกค่านหนึ่งด้วย

ค. การเลี้ยงสัตว์ สัตว์เลี้ยงที่ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาจังหวัด
เชียงรายควรจะได้มีการส่งเสริมให้ชาวเขาย่านผาเคือเลี้ยงกันอย่างแพร่หลาย เพื่อเป็นการ
เพิ่มพูนรายได้อีกทางหนึ่งนั้น ควรจะเป็นการส่งเสริมให้ชาวเขาเลี้ยงวัวและควาย มากกว่าการ
ส่งเสริมให้เลี้ยงปลา ทั้งนี้เพราะวัวและควายเป็นสัตว์ที่เลี้ยงง่ายและไม่คอยมีโรคระบาด

๒. การปรับตัวของชาวเขาในทางสังคมและวัฒนธรรม ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของความ
สัมพันธ์ ภาษา การแต่งกาย ฯลฯ ที่ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปแล้ว หรือที่กำลังมีการเปลี่ยนแปลง
อยู่ ส่วนใหญ่แล้วการเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวในเรื่องเหล่านี้เกิดขึ้นและเป็นผลมาจากการ

ปรับตัวในทางเศรษฐกิจ การติดต่อกับสัมพันธกับบุคคลภายนอก การคมนาคมที่สะดวกสบาย การศึกษา ฯลฯ

การปรับตัวในทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวเข่าส่วนใหญ่แล้วจะเป็นผลมาจาก การปรับตัวในด้านอื่น ๆ ประกอบกับการปรับตัวตามธรรมชาติโดยอัตโนมัติของชาวเข่าเอง การให้ความช่วยเหลือของศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาจะมีผลต่อการปรับตัวของชาวเข่า ในด้านนี้เพียงเล็กน้อยเท่านั้น ทั้งนี้เพราะสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวในทาง สังคมและวัฒนธรรมมี สาเหตุมาจากความต้องการเปลี่ยนแปลงฐานะทางเศรษฐกิจ การติดต่อกับบุคคลภายนอกสังคม การศึกษาและความจำเป็นบางประการที่เกิดขึ้นในสังคมหมู่บ้านเข่า

ข้อเสนอแนะ ข้อเสนอแนะในเรื่องการปรับตัวของชาวเข่าในทางสังคมและ วัฒนธรรมนั้น สิ่งที่ที่ดีที่สุดที่ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาจังหวัดเชียงใหม่ควรกระทำก็คือ การปล่อยให้ชาวเข่าในหมู่บ้านค่อย ๆ เปลี่ยนไปตามธรรมชาติที่ละน้อย ๆ ตามเหตุและปัจจัย ที่มีอยู่โดยไม่รู้สึกรู้สักตัว ทั้งนี้เพราะการยึดเยียดความเปลี่ยนแปลงในค่านี้อาจจะเกิดผลเสียขึ้น ในภายหลังได้ทั้งนี้เพราะชนบทรอบนิยมประเพณี วัฒนธรรมของชาวเข่าเป็นสิ่งที่เขาถือสืบ ต่อกันมาหลายชั่วอายุคนแล้ว ดังนั้นสิ่งใดก็ตามที่เขาถือปฏิบัติมาจนเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตแล้ว ถ้าจะมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นก็ควรจะเป็นการ เปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากความต้องการ ของ ชาวเข่าเอง แต่อย่างไรก็ดีศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาจังหวัดเชียงใหม่ก็สามารถที่จะ กระตุ้นให้เกิดการ เปลี่ยนแปลงทางค่านี้นี้ให้เร็วขึ้นโดยการส่งเสริมทางด้านการศึกษาแก่เด็ก ชาวเข่าให้มากขึ้น หรือการนำภาพยนตร์ที่เกี่ยวกับความเจริญของสังคมและวัฒนธรรมไทยเข้าไปฉายให้ชาวเข่าดู การพาดูผู้นำชาวเข่าเข้ามาท่องเที่ยวในที่ต่าง ๆ ก็มีผลที่จะทำให้เกิดการ เปลี่ยนแปลงในทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวเข่าได้เช่นกัน

๓. การปรับตัวทางการปกครอง การเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวในด้านการศึกษาของชาวเข่าบ้านดงเต็อส่วนใหญ่แล้วจะไม่มี การเปลี่ยนแปลงหรือมีการ เปลี่ยนแปลงไปเพียงเล็กน้อย เท่านั้น การเปลี่ยนแปลงทางด้านการปกครองในส่วนที่เราสามารถสังเกตเห็นได้ชัดก็คือ การจัดการปกครองหมู่บ้านตามระเบียบราชการ การจัดการปกครองตามระเบียบราชการที่หมู่บ้านดงเต็อ นี้เป็นการ เปลี่ยนแปลงการปกครองที่ถูกกำหนดขึ้นจากภายนอกคือ จากรัฐบาลไทยเป็นผู้กำหนด ให้มีขึ้น การเปลี่ยนแปลงในลักษณะเช่นนี้นอกจากจะเป็นการ เปลี่ยนแปลงจากภายนอกแล้ว ยังเป็น การเปลี่ยนแปลงเฉพาะรูปแบบภายนอกอีกด้วย ทั้งนี้เพราะถึงแม้ว่ารัฐบาลไทยจะมีได้จัดการปก-

ครองตามระเบียบราชการขึ้นที่หมู่บ้านผาเคื่อ ชาวเฝ้าทั้งหมดในหมู่บ้านก็สามารถที่จะอยู่รวมกันได้อย่างสงบสุข ทั้งนี้เพราะชาวเฝ้าในหมู่บ้านต่างยึดถือหลักจารีตประเพณีในการอยู่ร่วมกันมาโดยตลอด แต่อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าการกำหนดรูปแบบการปกครองตามระเบียบราชการเช่นนี้จะมีใ้ก่อให้เกิดประโยชน์โดยตรงแก่ชาวเฝ้า แต่การจัดการปกครองในลักษณะนี้ก็มิได้ช่วยสนับสนุนการปกครองโดยอาศัยหลักจารีตประเพณีในบางส่วนของชาวเฝ้าเอง การจัดการปกครองตามระเบียบราชการที่หมู่บ้านผาเคื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อทางราชการมากกว่าประโยชน์ที่ชาวเฝ้าจะได้รับ

ข้อเสนอแนะ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการปรับตัวทางด้านปกครองของชาวเฝ้าบ้านผาเคื่อนั้นได้แก่ การจัดการปกครองตามระเบียบราชการ เนื่องจากการจัดการปกครองตามระเบียบราชการเป็นสิ่งใหม่สำหรับชาวเฝ้า ถึงแม้ว่าการจัดการปกครองตามระเบียบราชการที่หมู่บ้านผาเคื่อจะถูกกำหนดขึ้นมาเป็นเวลานานกว่า ๒๐ ปีมาแล้ว แต่ชาวเฝ้าในหมู่บ้านส่วนใหญ่มิได้มีความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดระเบียบในการปกครอง ฉะนั้นเพื่อความเข้าใจและความสัมพันธ์อันดีต่อกันระหว่างชาวเฝ้าและรัฐบาลไทย เจ้าหน้าที่ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาจังหวัดเชียงใหม่ควรจะได้มีส่วนเข้าไปให้คำแนะนำในเรื่องต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของการทำสัญญาเช่า สัญญาซื้อขาย กฎระเบียบ ข้อห้ามตลอดจนข้อควรปฏิบัติอื่น ๆ ให้ชาวเฝ้าได้รับทราบตามเวลาและโอกาส ทั้งนี้เพราะเจ้าหน้าที่ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาได้มีโอกาสอยู่ใกล้ชิดกับชาวเฝ้ามากกว่าเจ้าหน้าที่ปกครอง การช่วยเหลือของเจ้าหน้าที่ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาในค่านี้นี้ยังช่วยให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกันระหว่างชาวเฝ้าและชาวพื้นราบอีกด้วย

๔. การปรับตัวทางด้านการอนามัย การเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวของชาวเฝ้าในด้านอนามัยไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนในเรื่องที่อยู่อาศัย อาหาร น้ำ ใช้น้ำดื่ม การรักษาความสะอาดของร่างกาย การเจ็บไข้ได้ป่วย การรักษาพยาบาล ฯลฯ การเปลี่ยนแปลงในส่วนต่าง ๆ ที่กล่าวถึงเหล่านี้ ในแต่ละส่วนจะมีระยะเวลาและความมากน้อยของการเปลี่ยนแปลงที่แตกต่างกันออกไป ทั้งนี้เพราะการเปลี่ยนแปลงในด้านอนามัยในบางส่วน นอกจากจะเกิดขึ้นจากการปรับตัวตามธรรมชาติ และการเห็นตัวอย่างของชาวเฝ้าเองแล้ว การเปลี่ยนแปลงยังเกิดขึ้นเนื่องจากการได้รับคำแนะนำ ได้รับความช่วยเหลือจากศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา

จังหวัดเชียงราย การได้เห็นตัวอย่างจากบุคคลภายนอก และอีกสาเหตุหนึ่งก็เนื่องมาจากผลสะท้อนของการเปลี่ยนแปลงในค่านอื่น ๆ เช่น การเปลี่ยนแปลงในทางเศรษฐกิจ การติดต่อกับคนนอกที่สะดวกสบายขึ้น ฯลฯ

การให้ความช่วยเหลือชาวบ้านเข้าบ้านเผ่าคือในด้านกรอนามัยของศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาจังหวัดเชียงรายนั้นได้ประสบผลสำเร็จพอสมควร ซึ่งในความเป็นจริงแล้วการให้ความช่วยเหลือในด้านนี้ที่ได้รับความสำเร็จอย่างเต็มที่ ทั้งนี้เพราะชาวเขาในหมู่บ้านต้องการความช่วยเหลือในด้านนี้เป็นอย่างมากอยู่แล้ว โดยเฉพาะในด้านการรักษาพยาบาล การให้ความช่วยเหลือในด้านนี้นอกจากจะมีผลในด้านกรช่วยเหลือยกระดับความเป็นอยู่ในด้านกรอนามัยของชาวเขาให้ดีขึ้นแล้ว การให้บริการทางด้านกรอนามัยยังมีผลอย่างสำคัญในด้านอื่น ๆ อีกเช่น ทำให้ชาวเขาเกิดความจงรักภักดีต่อรัฐบาลไทย ทำให้เกิดความเข้าใจและความสัมพันธ์อันดีต่อกันระหว่างชาวเขาและเจ้าหน้าที่ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาจังหวัดเชียงราย ซึ่งความสัมพันธ์และความเข้าใจอันดีนั้นจะมีผลทำให้ชาวเขาให้ความร่วมมือในโครงการต่าง ๆ ของศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา นอกจากนี้การให้ความช่วยเหลือในด้านกรอนามัยยังมีผลให้ชาวเขาเกิดความรู้สึกมั่นคงในชีวิต ไม่อยากจะอพยพเคลื่อนย้ายไปอาศัยอยู่ในที่ใหม่อีก ซึ่งมีผลทำให้เกิดการตั้งถิ่นฐานถาวรในอนาคตข้างหน้าต่อไป

ข้อที่ควรจะได้มีการปรับปรุงให้ดีขึ้น ในการให้ความช่วยเหลือในด้านกรอนามัยของศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาจังหวัดเชียงรายนั้นก็คือ การให้ความช่วยเหลือที่ไม่สม่ำเสมอมิได้มีการให้ความช่วยเหลือชนิดเข้าถึงและเยี่ยมเยียนตามบ้าน การขาดการติดตามผลการปฏิบัติงาน ฯลฯ การดำเนินงานในลักษณะที่ปรากฏเช่นนี้ อาจจะมีสาเหตุมาจากการขาดเจ้าหน้าที่และงบประมาณการใช้จ่ายในด้านเหล่านี้

การให้ความช่วยเหลือทางด้านกรอนามัยแก่ชาวเขาซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อยที่มีความลำบากในด้านกรเจริญทางวิชาการแผนใหม่ การให้ความช่วยเหลือในด้านกรอนามัยโดยเฉพาะในเรื่องการรักษาพยาบาลเป็นสิ่งที่ควรจะต้องให้ความช่วยเหลือเป็นพิเศษ เพื่อความสำเร็จของโครงการพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา ทั้งนี้เพราะการให้ความช่วยเหลือทางด้านนี้จะมีผลทำให้ชาวเขาให้ความร่วมมือกับโครงการอื่น ๆ ที่กำลังดำเนินงานอยู่หรือที่จะมีมาในอนาคต

ข้อเสนอแนะ ข้อเสนอแนะในเรื่องการปรับตัวของชาวเข่าในด้านการอนามัยนี้ ผู้ศึกษาเห็นว่า การปรับตัวในด้านการอนามัยอื่น ๆ ยกเว้นเฉพาะเรื่องการรักษาพยาบาล ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาควรจะได้ให้คำแนะนำและติดตามผลอยู่อย่างห่าง ๆ ทั้งนี้เพราะ การปรับตัวและการเปลี่ยนแปลงของชาวเข่าในค่านนี้ ส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับฐานะในทางเศรษฐกิจ ของชาวเข่าเอง ฉะนั้นการเปลี่ยนแปลงจึงควรเป็นแบบค่อยเป็นค่อยไป ส่วนการให้ความช่วยเหลือ ชาวเข่าในด้านการรักษาพยาบาล ศูนย์ที่พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาจังหวัดเชียงรายควรจะได้ ให้ความช่วยเหลืออย่างสม่ำเสมอและทั่วถึง และควรจะได้มีการส่งเจ้าหน้าที่อนามัยขึ้นไปเยี่ยม เยือนชาวเข่าถึงในหมู่บ้าน การให้ความช่วยเหลือแก่ชาวเข่าในด้านการรักษาพยาบาลนี้ศูนย์ พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาจังหวัดเชียงรายควรจะได้ให้ความช่วยเหลืออย่างเต็มที่ เพื่อสร้างความ รักศรัทธา และความจงรักภักดีของชาวเข่าต่อรัฐบาลไทยและต่อการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาและ สงเคราะห์ชาวเขา

๕. การปรับตัวทางค่านศาสนา การปรับตัวและการเปลี่ยนแปลงทางค่านศาสนา และความเชื่อของชาวเข่าบ้านผาเคื่อนั้นมีอยู่หลายค่านด้วยกัน เช่น การเปลี่ยนแปลงในเรื่อง ประเพณีและพิธีต่าง ๆ หมอผีและการทำผี การเผยแพร่พุทธศาสนาในหมู่บ้านเข่า ฯลฯ การเปลี่ยนแปลงในเรื่องต่าง ๆ เหล่านี้ส่วนใหญ่แล้วจะมีการเปลี่ยนแปลงไปเพียงเล็กน้อยหรือ แทบจะไม่มี การเปลี่ยนแปลงไปเลย ทั้งนี้เพราะ ค่านศาสนาของชาวเข่ายังคงทำหน้าที่ของมันได้ เป็น อย่างดีอยู่ กล่าวคือ วัตถุประสงค์ของศาสนาของชาวเข่ายังคงสนองความต้องการของชาวเข่า ในเรื่องการเพาะปลูก การมีสุขภาพอนามัยดี การควบคุมสังคม ฯลฯ

โครงการเผยแพร่พุทธศาสนาที่มีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะโน้มน้าวชาวเข่าให้หันมาสนใจ ในพระพุทธศาสนา สำหรับชาวเข่าบ้านผาเคื่อนั้น โครงการนี้นับว่ามีได้ประสพผลสำเร็จตาม วัตถุประสงค์ที่ได้วางไว้ ทั้งนี้เพราะคำสอนในทางพุทธศาสนามีวัตถุประสงค์ในชีวิตกันคนละอย่าง กับศาสนาของชาวเข่า ฉะนั้นความสนใจพุทธศาสนาของชาวเข่าจึงมีอยู่น้อยมาก

การที่มีเด็กชาวเข่าในหมู่บ้านเข้ามาบวชเป็นพระหรือการที่ชาวเข่าในหมู่บ้านลงมา ช่วยทำงานในวัดที่อยู่ในบริเวณศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาเมื่อมีงานพิธีทางพุทธศาสนา ฯลฯ นั้น ก็มีได้หมายความว่าชาวเขาเหล่านี้จะมีความสนใจหรือเลื่อมใสในพุทธศาสนาเสมอไป แต่ อย่างไรก็ดีการลงมาช่วยงานทำบุญที่วัดเมื่อถูกขอร้องให้ลงมาช่วย หรือการร่วมบริจาคทำบุญกับ ชาวพื้นราบ ฯลฯ เราก็ดูถือไควว่าการกระทำเช่นนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการปรับตัวของชาวเข่าเพื่อ ให้เข้ากับวัฒนธรรมของชาวพื้นราบ เพื่อความเข้าใจและความสัมพันธ์อันดีต่อกันในอนาคต

ข้อเสนอแนะ ข้อเสนอแนะที่เกี่ยวกับการปรับตัวของชาวเข่าในเรื่องศาสนาและความเชื่อนี้ ผู้ศึกษาขอเสนอเพียงว่า สิ่งที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางศาสนาของชาวเข่าบ้านผาเคื่อนั้น ส่วนใหญ่แล้วจะไค้แก่การศึกษา การให้ความช่วยเหลือในเรื่องการเพาะปลูกและการให้บริการทางการแพทย์และการอนามัย การให้ความช่วยเหลือชาวเข่าในทั้งสามส่วนนี้ จะมีผลก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางศาสนาของชาวเข่า ทั้งนี้เพราะการให้ความช่วยเหลือในทั้งสามส่วนนี้จะเป็นการเข้าแทนที่ หน้าที่ของศาสนาของชาวเข่า เมื่อหน้าที่อันสำคัญของศาสนาถูกแทนที่ ความเชื่อถือในศาสนาของชาวเข่าก็จะค่อย ๆ ลดลง และเปลี่ยนแปลงไปในที่สุด

๖. การปรับตัวในด้านการศึกษา การปรับตัวและการเปลี่ยนแปลงของชาวเข่าบ้านผาเคื่อในด้านการศึกษานั้น สิ่งที่สำคัญที่สุดในเรื่องการเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวทางด้านการศึกษาของชาวเข่าไค้แก่ ความตื่นตัวและการมองเห็นประโยชน์ของการศึกษาในหมู่ชาวเข่า การตื่นตัวทางด้านการศึกษาในหมู่ชาวเข่ามีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในหลาย ๆ ด้าน เช่น การเปลี่ยนแปลงในทางสังคมและวัฒนธรรม การอนามัย ศาสนาและความเชื่อ ฯลฯ

การให้การศึกษแก่ชาวเข่าบ้านผาเคื่อของศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาจังหวัดเชียงรายและหน่วยราชการอื่น ๆ ไค้มีผลอย่างสำคัญที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวในด้านต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง การให้ความช่วยเหลือทางด้านการศึกษาของศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาที่ให้แก่ชาวเข่าไค้ประสบผลสำเร็จเป็นที่น่าพอใจ ทั้งนี้เพราะการปรับตัวและการเปลี่ยนแปลงทางด้านการศึกษาไค้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในหลาย ๆ ด้านขึ้นในสังคมหมู่บ้านเข่าผาเคื่อ โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงในด้านสังคมและวัฒนธรรม

ข้อเสนอแนะ ข้อเสนอแนะที่เกี่ยวกับการศึกษาที่หมู่บ้านผาเคื่อนั้น ผู้ศึกษามีความเห็นว่า การจัดการศึกษาที่หมู่บ้านผาเคื่อส่วนใหญ่แล้วจัดไค้ดีเป็นที่น่าพอใจ แต่ก็มีอีกบางสิ่งไค้ควรจะได้มีการปรับปรุงให้ดีขึ้น และเป็นสิ่งที่ชาวเข่าในหมู่บ้านต้องการไค้คือ การขยายชั้นเรียนที่หมู่บ้านจากชั้นประถมศึกษาปีที่๑ ให้มีถึงชั้นประถมศึกษาปีที่๒ เมื่อจะขึ้นชั้นประถมศึกษาปีที่๓ ก็ค่อยไปเรียนที่โรงเรียนซึ่งอยู่ในบริเวณศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาจังหวัดเชียงราย นอกจากนี้สิ่งหนึ่งที่ผู้ศึกษาไค้ขอเสนอแนะไว้ ณ ที่นี้ นั่นก็คือเรื่องของการเล่นสำหรับเด็ก เช่น ฟุตบอล ห่วงยาง ฯลฯ ควรจะมี ครูผู้สอนก็ควรจะเป็นครูซึ่งเป็นชาวเขาเผ่าเดียวกัน ทั้งนี้ก็เพื่อประโยชน์ในการสื่อความหมายให้เด็กชาวเข่าไค้เข้าใจวิชาที่สอนไค้ดีขึ้น

สรุปแล้วการเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวของชาวเขาไม่ว่าจะเป็นการปรับตัวใน
 ด้านเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม การปกครอง การศึกษา การอนามัย ศาสนาและความเชื่อ
 ส่วนใหญ่แล้วการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้จะมีสาเหตุมาจาก การเปลี่ยนแปลงของปัจจัยภายในและ
 ปัจจัยภายนอกประกอบกัน ปัจจัยภายในที่เป็นสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญได้แก่ การ
 เปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมธรรมชาติ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงนี้มีผลทำให้เกิดความยากลำบาก
 และความจำเป็นในการดำเนินชีวิตในสังคมหมู่บ้าน ในชั่วระยะเวลา
 ๑๓ ปีแรกของการอพยพเข้ามาอยู่ที่หมู่บ้านผาเคื่อ ชาวเขาในหมู่บ้านไม่ค่อยจะมีความจำเป็น
 ในการดำเนินชีวิตหรือการทำมาหากิน ซึ่งมีผลทำให้สังคมของชาวเขาย้ายมาอยู่ที่นี่ได้เป็น
 ระยะเวลาอันสั้นแต่เมื่อหลังจากช่วงระยะเวลา ๑๓ ปีแรกนี้ไปแล้ว ชาวเขาในหมู่บ้านก็ประสบ
 กับความยากลำบากในการทำมาหากิน เกิดการขาดแคลนอาหาร ที่ดินทำกินเสื่อมความอุดมสมบูรณ์
 ฯลฯ เมื่อเกิดความจำเป็นในการดำเนินชีวิตขึ้นในสังคม ชาวเขาก็ได้มีการปรับตัวเพื่อความอยู่
 รอดของตนเองและครอบครัว ตามกำลัง แรงงานและความสามารถที่มีอยู่ ส่วนปัจจัยภายนอกที่มี
 ผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในสังคมหมู่บ้านเขามาเคื่อส่วนใหญ่แล้วจะได้แก่ การติดต่อกับ
 สังคมภายนอก ซึ่งได้แก่สังคมไทยพื้นราบ การได้เห็นตัวอย่างและการได้รับคำแนะนำการลอก
 เรียนแบบการคมนาคมที่สะดวกสบาย การได้รับความช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ จากศูนย์พัฒนาและ
 สงเคราะห์ชาวเขาจังหวัดเชียงราย ฯลฯ เมื่อนำปัจจัยภายในและภายนอกที่สำคัญทั้งสองส่วนนี้
 เข้ามาประกอบกันแล้วก็มีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ขึ้นในสังคมของชาวเขา
 บ้านผาเคื่อมากขึ้นแตกต่างกันไป

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในด้านต่าง ๆ นั้นส่วนใหญ่แล้วจะเป็นการเปลี่ยนแปลงที่มี
 แนวโน้มไปในด้านการเปลี่ยนแปลงทางวัตถุเป็นสำคัญ แต่การเปลี่ยนแปลงทางด้านวัตถุที่เกิดขึ้น
 ในสังคมเขาย้ายมาเคื่อในด้านต่าง ๆ นั้นจะเกิดขึ้นได้เร็วหรือช้า มากหรือน้อยก็ขึ้นอยู่กับความ
 จำเป็นในการดำเนินชีวิตและฐานะในทางเศรษฐกิจของชาวเขาเอง

การเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวของชาวเขาในด้านต่าง ๆ เหล่านี้นอกจากจะช่วยให้
 เราเห็นถึงขั้นตอนของการพัฒนาการของสังคม และกระบวนการเปลี่ยนแปลงสังคมในด้านต่าง ๆ
 แล้ว ยังเป็นเครื่องชี้อย่างดีให้เราเห็นถึง ความแตกต่างของการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ
 ที่เกิดขึ้นภายในสังคมหมู่บ้านเขามาเคื่อได้เป็นอย่างดีอีกด้วย ไม่ว่าจะเป็นความแตกต่างในเรื่อง

ระยะเวลาของการเปลี่ยนแปลงระยะเวลาของการเปลี่ยนแปลงและการยอมรับลักษณะและแนว
 โนม์ของการเปลี่ยนแปลง บัจจัยต่าง ๆ ที่เป็นเหตุของการเปลี่ยนแปลงซึ่งมีทั้งบัจจัยภายนอกและ
 บัจจัยภายใน รวมตลอดถึงผลที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม ทั้งใน
 ระยะสั้นและระยะยาว นอกจากนี้ในบางครั้งการปรับตัวหรือการเปลี่ยนแปลงในค่านต่าง ๆ
 เหล่านี้บางส่วนก็ได้สนับสนุนและส่งเสริมการเปลี่ยนแปลงของกันและกัน รวมทั้งได้ส่งเสริมนโยบาย
 ของรัฐบาลที่มีต่อชาวเขาใหม่บรรลุเป้าหมาย เช่น การเปลี่ยนแปลงในค่านเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นก็มีผล
 ส่งเสริมการเปลี่ยนแปลงในค่านต่าง ๆ เช่น การเปลี่ยนแปลงในค่านอนามัย การศึกษา ฯลฯ
 ให้ดีขึ้นเช่นกัน แต่ในบางครั้งการปรับตัวหรือการเปลี่ยนแปลงในค่านต่าง ๆ บางค่านก็ได้มีส่วน
 สนับสนุนหรือส่งเสริมซึ่งกันและกัน และในบางครั้งก็ยังขัดต่อนโยบายและการดำเนินงานของรัฐบาล
 ในบางค่านอีกด้วย

แม้ว่าสังคมของชาวเข้านั้นจะได้จะมีการเปลี่ยนแปลงในค่านต่าง ๆ ไปใน
 ลักษณะอย่างใดก็ตาม แต่ทุก ๆ ส่วนของสังคมทั้งส่วนที่ได้มีการเปลี่ยนแปลง และส่วนที่ยังมิได้มี
 การเปลี่ยนแปลงก็ยังคงมีความกลมกลืน สอดคล้องและดำเนินร่วมกันไปได้เป็นอย่างดี ไม่ว่าจะ
 ในขณะที่มีการเปลี่ยนแปลงหรือได้มีการเปลี่ยนแปลงไปแล้ว ทั้งนี้เพราะการเปลี่ยนแปลงในค่าน
 ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม

ข้อสรุปโดยทั่วไปเกี่ยวกับการศึกษา เรื่องการปรับตัวและการเปลี่ยนแปลงในทางสังคมและ
 วัฒนธรรมของชาวเข้านั้นคือ

จากการเข้าไปศึกษาภาคสนามถึงเรื่องการปรับตัวของชาวเข้านั้นในค่าน
 ต่าง ๆ เช่น การเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวในทางเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม การปกครอง
 การอนามัย การศึกษา ศาสนาและความเชื่อ แล้วจะพบว่าการศึกษาถึงเรื่องนี้ต้องเผชิญกับ
 อุปสรรคต่าง ๆ ในหลาย ๆ ค่านเป็นต้นว่า

๑. การเลือกหมู่บ้านที่ใช้เป็นตัวอย่าง อุปสรรคขั้นแรกของการทำวิทยานิพนธ์ใน
 เรื่องนี้ได้แก่ การเลือกหมู่บ้านชาวเขาที่จะใช้เป็นตัวอย่างในการศึกษา ผู้ที่จะศึกษาเรื่อง
 ชาวเขาจะต้องเป็นผู้ออกไปสำรวจหมู่บ้านชาวเขาต่าง ๆ ที่จะใช้เป็นตัวอย่างด้วยตนเองทั้งนี้
 เพราะรายละเอียดต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับหมู่บ้าน เผ่า จำนวนชาวเขาและระยะทางที่จะไปสำรวจ
 เราไม่สามารถที่จะหารายละเอียดในเรื่องเหล่านี้ได้จากแหล่งใด ๆ เลยแม้แต่ที่ศูนย์วิจัยชาวเขา

จังหวัดเชียงใหม่หรือที่กองสงเคราะห์ชาวเขา การออกไปสำรวจและเลือกหมู่บ้านที่จะทำการศึกษานี้ นับว่าเป็นเรื่องที่ยากลำบากเรื่องหนึ่งสำหรับผู้ที่ต้องการจะเข้าไปศึกษาเรื่องของชาวเขา ทั้งนี้เพราะระยะทางระหว่างหมู่บ้านของชาวเขาอยู่ห่างไกลและทรก้นคารมาก

๒. การสร้างแบบสอบถาม การสร้างแบบสอบถามที่จะใช้สำหรับชาวเขานั้น ก่อนที่จะได้มีการสร้างแบบสอบถามเพื่อใช้เก็บข้อมูล หรือใช้เป็นเครื่องนำในการสอบถามและสัมภาษณ์นั้น ผู้ที่จะเข้าไปศึกษาควรที่จะต้องเข้าไปศึกษาหรือใช้เวลาอยู่ร่วมกับชาวเขาเป็นระยะเวลา ๒-๓ อาทิตย์ ก่อนที่จะทำการออกแบบสอบถาม ทั้งนี้เพราะการเข้าไปคลุกคลีอยู่กับชาวเขาในช่วงเวลาหนึ่งก่อนนั้น นอกจากจะทำให้เราสร้างแบบสอบถามได้ตรงกับเป้าหมายและความต้องการในการทำวิทยานิพนธ์แล้ว ยังเป็นการช่วยปูพื้นฐานของความเข้าใจและความสัมพันธ์อันดีต่อกันระหว่างผู้เข้าไปศึกษาและชาวเขา เมื่อชาวเขาเกิดความไว้วางใจ เชื่อใจ แล้วการเข้าไปสอบถามหรือสัมภาษณ์ในครั้งหลังก็จะง่ายขึ้น และได้ข้อมูลที่ใกล้เคียงกับความจริงและเชื่อถือได้

๓. การสอบถาม ผู้ที่เข้าไปสอบถามและสัมภาษณ์ชาวเขานั้น ก่อนอื่นควรจะต้องเลือกสัมภาษณ์ชาวเขาที่มีความรู้และความเข้าใจในเรื่องที่เราต้องการจะถามก่อนชาวเขาคนอื่น ๆ หรือเลือกสัมภาษณ์ชาวเขาที่สามารถพูดภาษาไทยได้ดีก่อน ในกรณีที่เราไม่มีโอกาสได้เรียนภาษาของชาวเขาเผ่า นั้น ๆ เช่น เลือกสอบถามผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หรือกรรมการหมู่บ้านก่อน เพราะบุคคลเหล่านี้จะให้รายละเอียดแก่เราไ้มากกว่าชาวเขาคนอื่น ๆ เมื่อเราได้รับทราบรายละเอียดต่าง ๆ จากบุคคลเหล่านี้แล้ว เมื่อเราไปสัมภาษณ์ชาวเขาคนอื่น ๆ เราก็สามารถถามนำเพื่อเน้นความทรงจำบางอย่างที่เขาจำไม่ได้

ในขณะที่เราทำการสอบถามชาวเขานั้น เมื่อเราเกิดความไม่แน่ใจในเหตุผลของการกระทำหรือการงดเว้นการกระทำใด ๆ ของชาวเขาเราควรที่จะต้องถามเขาทันที เพราะเหตุผลที่ซ่อนอยู่ภายใต้การกระทำของเขามักจะสามารถอธิบายการกระทำนั้น ๆ ให้เราได้เข้าใจได้กระจ่างขึ้น

๔. ภาษา ภาษาเป็นอุปสรรคที่สำคัญยิ่งอันหนึ่งเมื่อเราเข้าไปศึกษาเรื่องของชาวเขา ทั้งนี้เพราะชาวเขาแต่ละเผ่าจะมีภาษาประจำเผ่าของคนแตกต่างกันออกไป ฉะนั้นผู้ที่จะเข้าไปศึกษาถึงเรื่องราวต่าง ๆ ของชาวเขาจึงควรที่จะได้มีการเรียนรู้ภาษาของชาวเขาเผ่า นั้น ๆ ก่อนสักระยะหนึ่ง คืออาจจะเป็นระยะเวลาสัก ๓-๖ เดือน ทั้งนี้เพราะการเข้าใจในภาษาของ

ชาวเขาเผ่าที่เราจะไปศึกษานั้นนอกจากจะมีประโยชน์ คือทำให้เราได้ข้อมูลที่ถูกต้อง เพราะการสื่อความหมายที่เป็นที่เข้าใจกันทั้งสองฝ่ายแล้ว ยังทำให้เราเข้าใจถึงนิสัยใจคอ ความสัมพันธ์ระหว่างคนในสังคม ฯลฯ ที่แสดงออกมาจากภาษาที่ใช้ ซึ่งจะมีผลทำให้เรา เข้าใจวัฒนธรรมและความเป็นอยู่ของชาวเขาได้ลึกซึ้งขึ้นและสามารถหาเหตุผลหรือสาเหตุ ของการกระทำบางอย่างซึ่งชาวเขาเองก็ไม่สามารถอธิบายให้เราทราบได้

ในเรื่องการศึกษาภาษาของชาวเขานี้ ผู้ศึกษาขอแนะนำว่า หากผู้ใดที่มีความ สนใจและต้องการที่จะศึกษาเรื่องราวของชาวเขาเผ่าต่าง ๆ แล้ว ภาษาที่ผู้ศึกษาขอแนะ นำให้ศึกษาก็คือภาษามูเซอ ทั้งนี้เพราะภาษามูเซอเป็นภาษากลางของชาวเขาแทบทุกเผ่า เมื่อเราสามารถพูดภาษามูเซอได้แล้ว เราก็ไม่ต้องเสียเวลาศึกษาภาษาประจำเผ่าของ แต่ละเผ่าอีก แต่อย่างไรก็ตามการศึกษามูเซอก็อาจจะไม่ให้ประโยชน์กับตัวผู้ศึกษาได้ มากเท่ากับการศึกษาภาษาของเผ่า นั้น ๆ นอกจากนี้การศึกษารายไทยเหนือก็สามารถ ทำให้เราติดต่อกับชาวเขาได้ โดยเฉพาะชาวเขาที่อยู่ใกล้ชิดกับคนพื้นราบ แต่ถ้าเป็น ชาวเขาเผ่าที่อยู่ห่างไกลจากคนพื้นราบ ภาษาไทยเหนือก็ไม่สามารถสื่อความหมายให้ เข้าใจกันได้เต็มที่นัก

๕. ข้อมูลและสถิติต่าง ๆ ข้อมูลและสถิติต่าง ๆ ที่ผู้ศึกษาเก็บจากชาวเขานั้น ส่วนใหญ่หรือแทบทั้งหมดจะเป็นข้อมูลที่ไต่จากการสังเกตการณ์โดยเข้าไปมีส่วนร่วมใน กิจกรรมนั้น ๆ และการสัมภาษณ์อย่างใกล้ชิด คำถามต่าง ๆ ที่เราจะถามหรือสัมภาษณ์ ชาวเขานั้นควรจะเป็นคำถามประเภทที่ชวนให้เขาคุยกับเรามากกว่าที่จะเป็นคำถามชนิด ที่ต้องการคำตอบอย่างเฉพาะเจาะจงหรือต้องการให้ได้ตัวเลขที่แน่นอน เช่น ตัวเลขที่ เกี่ยวกับรายได้ จำนวนที่ดิน จำนวนสัตว์เลี้ยง ผลผลิตที่ได้รับ ฯลฯ เหล่านี้ล้วนแต่เป็น ตัวเลขที่เกิดจากการประมาณของชาวเขาเองทั้งสิ้น และในบางกรณีชาวเขาเองก็ไม่สามารถที่จะประมาณเองได้ ฉะนั้นผู้ที่ต้องการและหวังที่จะเข้าไปศึกษาเพื่อเก็บรวบรวม ตัวเลขและสถิติต่าง ๆ อย่างละเอียดลึกซึ้งนั้น ก็ไม่ควรที่จะคาดหวังเช่นนั้น ทั้งนี้เพราะ การเก็บสถิติและตัวเลขต่าง ๆ ย้อนหลังกลับไปเป็นปี ๆ นั้นยังเป็นสิ่งที่ยากลำบากมาก เพราะชาวเขาส่วนใหญ่จะไม่สามารถจดจำสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ได้ หรือถ้ามีผู้จำได้บ้าง ความแน่นอนและความแม่นยำก็มีอยู่น้อยมาก นอกจากนี้คำตอบบางคำก็เกี่ยวกับตัวเลขที่

ชาวเข้าตอบ เราที่ไม่สามารถตีความหมายให้เป็นอย่างไรอย่างหนึ่งให้แน่นอนลงไปได้
 อุปสรรคในการเก็บรวบรวมข้อมูลอีกข้อหนึ่งที่ผู้ศึกษาประสบปัญหาก็คือ หมู่บ้าน
 ญาติที่ผู้ศึกษาเข้าไปทำการศึกษานี้เป็นหมู่บ้านที่เคยมีนักวิจัยชาวต่างประเทศหลายสิบ
 คนเคยเข้าไปศึกษาไม่ว่าจะเป็นนักมานุษยวิทยาชาวญี่ปุ่น คานาดา ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์
 สวีเดน ฯลฯ ที่เคยเข้าไปศึกษา นักวิจัยเหล่านี้บางท่านเมื่อออกไปสอบถามและสัมภาษณ์
 แล้วได้ให้เงินเป็นค่าตอบแทนแก่ชาวเขาที่ตนไปถาม ฉะนั้นเมื่อผู้ศึกษาเข้าไปสอบถาม และ
 ถามเป็นเวลานานกับชาวเขาเหล่านี้ ชาวเขายางคนก็ได้แสดงความต้องการเงินเป็นค่า
 ตอบแทนจากการตอบคำถามนี้ ผู้ศึกษาจะต้องอธิบายให้ชาวเขายางคนนั้นเข้าใจถึง
 การศึกษาของผู้ศึกษาว่ามีความแตกต่างจากการศึกษาของนักวิจัยเหล่านั้นอย่างไร ผลการ
 ศึกษาของผู้ศึกษาจะให้ประโยชน์แก่ชาวเขายังไร เมื่อได้อธิบายและทำความเข้าใจ
 กันแล้วชาวเขาเหล่านั้นบางคนก็สามารถเข้าใจได้ แต่บางคนก็ไม่เต็มใจที่จะตอบนักเพราะ
 ไม่ได้รับค่าตอบแทน